

ESPAIS

El butlletí de la Xarxa d'Espais Naturals de les Illes Balears

Hivern de 2023/ Número 7

G CONSELLERIA
O AGRICULTURA, PESCA
I I MEDI NATURAL
B

Foto: Pere Vicens

QUÈ HI HA AQUESTA TEMPORADA?

- Parc natural de s'Albufera de Mallorca. **Pàg. 3**
- Qui fa què. El naturalista de s'Albufera de Mallorca. **Pàg. 4**
- Activitats d'educació ambiental: Les Reserves, a debat!
Reserves naturals de Es Vedrà, Es Vedranell i els illots de Ponent **Pàg. 5**
- Activitats d'educació ambiental: Programa d'aprenentatge i servei.
Parc natural de la Península de Llevant **Pàg. 6**
- Un cas d'èxit: Milloram la satisfacció dels visitants.
Reserva natural de s'Albufereta **Pàg. 7**
- Un cas d'èxit: Glosats a la vora de la mar.
Parc natural de s'Albufera de Es Grau **Pàg. 8**
- Espècies: L'orxella.
Parc natural de sa Dragonera. **Pàg. 9**
- Hàbitats: Les basses temporals.
Parc natural de Mondragó **Pàg. 10**
- L'entrevista: Una conversa amb Emili Cayuela.
Parc natural maritimoterrestre Es Trenc-Salobrar de Campos **Pàg. 11**
- La vida a una possessió de muntanya (Zona part).
Paratge natural de la Serra de Tramuntana **Pàg. 13**
- L'empremta de l'explotació forestal.
Parc nacional maritimoterrestre de l'Arxipèlag de Cabrera **Pàg. 14**
- Notes curtes dels espais naturals protegits.
Parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera **Pàg. 15**

PARC NATURAL DE S'ALBUFERA DE MALLORCA

S'Albufera de Mallorca és la zona humida de major extensió de les Illes Balears, i també la que concentra major biodiversitat. Va ser el primer espai natural de Balears en ser declarat parc natural, l'any 1988. Des de 1989 té el reconeixement de Prat d'Importància Internacional segons la convenció de Ramsar. També compta amb el reconeixement com a ZEPA i ZEC de la Xarxa Natura 2000.

Els límits del parc natural s'estenen des de la zona dunar des Comú de Muro fins als dos quilòmetres finals de la franja interfluvial dels torrents de Muro i Sant Miquel. Comprèn 2.036,23 ha, superfície ampliada gràcies al Decret 7/2021, que també n'aprova el PORN.

Des d'un primer moment s'hi ha fet un seguiment i catalogació extensa de la seva biodiversitat, amb entorn de 3.000 espècies descrites. S'hi han dut a terme programes de reintroducció i reforçament poblacional d'aus com la fotja banyuda (*Fulica cristata*), la rosseta (*Marmaronetta angustirostris*), el gall faver (*Porphyrio porphyrio*) o el bec vermell (*Netta rufina*). S'ha treballat en el seguiment i millora d'hàbitats d'espècies amenaçades com l'hortolà de canyet, del qual es troba l'única zona de cria per a les Balears de la subespècie *Emberiza schoeniclus witherbyi*. També amb espècies vegetals pràcticament endèmiques del parc com l'orquídea de prat (*Anacamptis robusta*).

Fa més de trenta anys que es treballa en la millora de l'ús públic del parc. Es disposa actualment de vuit aguait i dotze plataformes d'observació, quatre itineraris senyalitzats i centres d'informació i interpretació. El parc també disposa d'equips humans d'informadors i educadors ambientals que ofereixen un variat programa d'activitats didàctiques per a tot tipus de públic.

Estan actualment en curs ambiciosos projectes de recuperació d'hàbitats en retrocés com els boscos de ribera, o zones humides perifèriques. També d'altres per a millorar la qualitat de l'aigua del parc. A més, es combaten els perillosos efectes adversos produïts pel creixent nombre d'espècies invasores, animals i vegetals.

Actualment, a causa del canvi climàtic i de la sobreexplotació dels recursos hídrics, hi ha al parc un clar retrocés dels hàbitats d'aigua dolça, que amenaça a les espècies dependents. Mentre, prosperen les espècies pròpies de salobrar com el flamenc, que va esdevenir reproductor per primer cop al 2022, al parc i a tot Balears.

QUI FA QUÈ ALS ESPAIS NATURALS

EL NATURALISTA DEL PARC NATURAL DE S'ALBUFERA DE MALLORCA

El naturalista és l'encarregat de fer el seguiment de la biodiversitat de s'Albufera de Mallorca, i per això ha d'estar present, agafant dades, en els diferents ambients i hàbitats que conformen el Parc. Per a obtenir la màxima informació de com evolucionen les espècies presents, els seus horaris són molt variats: dies es treballa des d'abans de l'alba, d'altres al matí, a l'horabaixa i també fins ben entrada la nit.

De manera metòdica s'han de detectar, avaluar i notificar les tendències de les espècies que resideixen, o passen una temporada, pel parc natural. Això vol dir obtenir dades fiables sobre les poblacions de vertebrats i invertebrats sedentaris, migrants, estivals i hivernants que habiten a s'Albufera. També s'anoten i registren els canvis en la vegetació, es fa un seguiment periòdic de la qualitat de l'aigua, recollint mostres per a la seva posterior anàlisi físico-química, i s'arxiven totes les dades d'una manera que siguin fàcilment interpretables per possibilitar tenir una idea clara i precisa de la situació general de la biodiversitat i de cada una de les espècies que la componen.

Podria semblar que la persona naturalista es passeja sense un objectiu concret, quan en realitat està observant, escoltant i anotant els milers de batecs de s'Albufera: cada dia s'aporten dades de gírgoles i bolets, d'orquídiades, de vegetació de dunes, d'abundància de canyet, de papallones, de libèl·lules, de granots, d'espinosos, d'anguiles, de crancs, de tortugues d'aigua, d'agròns, d'ànneres, de limícoles, de mussols, de marts o de ratapinyades..., junt amb les dades de l'evolució de la salinitat, del PH, de l'oxigen dissolt o de la transparència de l'aigua dels canals.

És així com les xifres formen la base de la informació que es dona als visitants, als escolars i a la societat en general.

ES VEDRÀ
ES VEDRANELL I ILLOTS
DE PONENT
XENIB

EDUCACIÓ AMBIENTAL

LES RESERVES, A DEBAT!

Les activitats educatives de les Reserves naturals des Vedrà, es Vedranell i els illots de Ponent sempre són un repte. Sols uns pocs grups privilegiats poden accedir als illots protegits, en els quals no es permet el desembarcament excepte en comptades i especials ocasions. Així, només poden visitar sa Conillera, la més gran de les illes protegides, els alumnes que cursen biologia de primer de batxillerat i els grups de cinquè de primària participants en la «Setmana del Mar», iniciativa que organitza el Club Nàutic Sant Antoni i amb la qual les Reserves col·laboren des dels seus inicis.

Per mirar d'acostar els valors ecològics, culturals i paisatgístics de l'espai natural protegit, des de l'equip d'educació ambiental de les Reserves acudim des de fa anys a les aules dels centres escolars i realitzem itineraris pel litoral d'Eivissa amb els illots de les Reserves com a fons.

Aquest any, a més, hem volgut redoblar les activitats per tal d'arribar a un major nombre d'alumnes, passant de quatre a set propostes educatives i ampliant l'oferta per encabir nous grups que fins ara no teníem l'oportunitat d'atendre. Així, per als alumnes d'infantil hem ideat una activitat per donar a conèixer de forma lúdica un dels nostres endemismes més representatius i estimats, les sargantanes. Per als alumnes de tercer de primària hem portat a l'aula les «Reserves viatgeres», un joc per començar a conèixer els diferents illots i aprendre quins són els seus trets més característics.

Però dins les noves activitats, la que millor acceptació ha tingut sens dubte ha estat «Les Reserves a debat!», una proposta en forma de joc de rol per tal que els alumnes de tercer de secundària, a la vegada que coneixen les diferents problemàtiques de l'espai natural, debatin entre ells, reflexionin i prenguin decisions entre tots per tal de resoldre un cas pràctic, basat en un conflicte real que va afectar les Reserves fa uns anys.

Així, amb aquesta nova oferta educativa, per al curs 2023-24 hem rebut fins a la data més d'una seixantena de sol·licituds de grups escolars per realitzar les diferents activitats, el que suposarà donar a conèixer els valors naturals de les nostres reserves a no menys de 1500 alumnes d'entre 4 i 17 anys.

Fotos: Arxiu fotogràfic de les Reserves des Es Vedrà

EDUCACIÓ AMBIENTAL

LES ACTIVITATS D'EDUCACIÓ AMBIENTAL DEL PARC DE LLEVANT

Durant aquest curs 2023/24 l'equip d'educació ambiental del Parc Natural de Llevant, conjuntament amb la Direcció General de Formació Professional i Formació Permanent del Professorat i la Direcció General de Medi Natural i Gestió Forestal, s'han compromès amb aquest programa d'aprenentatge i servei. El programa APS de Llevant s'ofereix als diferents centres educatius de la zona de Llevant de Mallorca amb l'objectiu de crear xarxes comunitàries que promoguin la responsabilitat social cap al Parc Natural de la Península de Llevant, amb la cooperació del CEP de Manacor i els educadors ambientals del Parc Natural.

A la convocatòria d'aquest programa s'han presentat sis centres: l'institut Llorenç Garcies i Font d'Artà, IES Capdepera, IES Porto Cristo, el CEIP Talaiot de s'Illot, CC Sant Salvador d'Artà i el CEIP Mestre Guillem Galmés de Sant Llorenç. Aquests centres han presentat projectes diferents de sensibilització dirigits a l'alumnat treballant una metodologia activa i participativa que combina processos d'aprenentatge i de servei, identificant les necessitats de l'entorn amb la finalitat de promoure millores a l'espai natural protegit.

Alguns dels títols dels projectes presentats són:

- L'art de la paret en sec
- Parc de Llevant a casa: el garballó i altres herbes
- Guia infantil al Parc Natural de Llevant
- Conscienciació de la posidònia i les dunes d'arena
- El niu del tiruril·lo
- Platges netes, oceans sans: La nostra campanya contra els microplàstics

De ben segur que la diversitat de projectes que es duran a terme al Parc Natural de Llevant amb la col·laboració dels diferents centres incidirà en el valor de l'espai natural i en el seu ús responsable per part de l'alumnat. Per una part, es posarà en relleu la conservació, la cura, la història, la cultura i el respecte del nostre entorn; i per altra part, la protecció de les espècies vulnerables tant de flora com de fauna, impulsant una estima i unes bones pràctiques orientades a la protecció de l'espai natural protegit.

En definitiva, aquests projectes promouran accions de sensibilització ambiental creant entre els participants un sentiment de responsabilitat, cura i estimació cap a tot el conjunt d'hàbitats. Al mateix temps es transmetran i recuperaran els costums i usos que se li han donat històricament al Parc Natural de Llevant.

Foto: Arxiu del Parc natural de la Península de Llevant

S'ALBUFERETA
XENIB

UN CAS D'ÈXIT ALS NOSTRES ESPAIS NATURALS

LES MILLORES EN L'ÚS PÚBLIC DE S'ALBUFERETA

S'Albufereta es va declarar Reserva natural l'any 2001. D'ençà la seva protecció, s'hi ha fet feina per a millorar els recursos existents, donant prioritat a la conservació de la zona humida i, per extensió, en la millora del gaudi de la visita. Així, els estudis científics tenen una importància essencial, ja que amb ells es permet fer un seguiment de l'estat de la biodiversitat de la zona humida, i es pot valorar l'execució d'actuacions per millorar l'estat de conservació de l'espai natural, la seva flora, fauna, paisatge, així com també de les infraestructures necessàries per fer més satisfactòria la visita a s'Albufereta.

Un dels objectius en la gestió de la Reserva natural és precisament el de facilitar l'accés i el gaudi a les persones que vulguin visitar-la. Per això, encara que s'Albufereta té un espai molt limitat per a la seva visita, degut a les seves característiques físiques, però també perquè bona part del seu territori és propietat privada, s'hi ha treballat en millorar els itineraris disponibles i els equipaments, especialment per a l'observació d'aus, amb l'objectiu d'oferir una millor experiència a les persones que venen a gaudir d'aquest espai natural protegit.

A l'actualitat, la Reserva natural disposa de tres plataformes, quatre punts d'observació (pantalles verticals) i un aguait, i es continuen analitzant les possibles millores d'aquests observatoris, dels seus accessos, i la possibilitat d'ubicar-ne algun més. Amb tot, la qualitat de la visita i les possibilitats de gaudir de la fauna, la flora i els paisatges de la Reserva han augmentat notablement els darrers anys, i això ha fet que més persones la visitin.

Però més interessant encara, la valoració que aquests visitants fan de la visita també ha millorat molt, el que anima a seguir fent feina en la mateixa línia.

Fotos: Arxiu de la Reserva natural de s'Albufereta

UN CAS D'ÈXIT ALS NOSTRES ESPAIS NATURALS

GLOSATS A LA VORA DE LA MAR

Més de 200 persones van participar a dues activitats singulars de sensibilització sobre l'àrea marina del Parc Natural de s'Albufera des Grau

Les àrees marines del Parc Natural de s'Albufera des Grau són moltes vegades les menys conegudes per a bona part de la població i és precisament on s'hi troben hàbitats i ecosistemes molt singulars i fràgils com, per exemple, les praderies de posidònia oceànica, les formacions coral·lígenes i diverses espècies de peixos i invertebrats marins molt interessants i claus per al funcionament dels ecosistemes.

Cada vegada la pressió humana sobre l'àmbit marí del parc natural és més elevada i s'han detectat situacions d'incompliment de la normativa. És per això que l'equip gestor del parc va creure necessari fer una campanya informativa sobre els valors i la normativa de l'àmbit marí. Es van valorar diverses opcions i finalment es va optar per dissenyar una activitat que permetés fer arribar el missatge d'una forma amena alhora que creés lligams amb els veïns del parc.

Així que, els dies 7 i el 13 de juliol es van celebrar als nuclis costaners de na Macaret i Es Grau dos glosats vora la mar amb l'Associació Soca de Mots. Un glosat consisteix en una vetllada en la qual els glosadors i les glosadores posen a prova el seu enginy i capacitat d'improvisació establint un diàleg en vers improvisat. Les paraules de la glosa, relacionades amb la conservació del litoral i el medi marí del parc natural, van ser proposades pel públic assistent.

La convocatòria va ser un èxit, tant per la gran assistència (més de 200 persones) i la transmissió del missatge de conservació com perquè ens va permetre estrènyer el vincle amb els veïns i veïnes, alhora que vam col·laborar en la preservació d'un bé cultural immaterial com la glosa menorquina.

Per a l'equip del Parc Natural de s'Albufera des Grau ha estat un repte organitzatiu, però també una experiència enriquidora que intentarem repetir. Hem pogut comprovar que les activitats culturals són atractives i les podem usar per atracar la natura al gran públic com a potents eines de sensibilització.

L'ORXELLA

CONEIX LES ESPÈCIES DEL PARC NATURAL DE SA DRAGONERA

Com el plàstic, les tintures sintètiques per donar color al teixit, són un invent modern. Antigament, però, l'ús de roba de color era un privilegi reservat als rics, i poderosos, que podien pagar les tintures naturals que permetien l'ornamentació del vestuari. Per tenyir la roba s'usaven extractes vegetals o animals, com el que s'obtenia des de l'època romana, d'un caragol marí (*Stramonita haemastoma*).

Una de les tintures més apreciades a l'edat mitjana era l'orxella, un líquen que creix sols als penya-segats marins, aprofitant l'ambient del mar. Les gotes d'aigua salada sobre les roques creen un microclima molt especial que fa que a sa Dragonera sigui especialment abundant.

Durant els segles XIII a XV, els orxellers es despenjaven per les penyes, i collien l'apreciat líquen. Eren els mateixos professionals que capturaven els polls de falcó, tan apreciat pels senyors feudals per a la pràctica de la caça. La falconeria va tenir molta importància, especialment durant l'edat mitjana entre les classes socials de la noblesa i el clergat. El bisbat de Barcelona, de qui depenia aquesta zona, donava els permisos anuals per recollir orxella i pollets de falcó dels penya-segats de l'illa. L'activitat dels orxellers o urxellers tenia una certa importància. De fet, ja apareixen referències de l'activitat a Andratx des de l'any 1410, on el governador envià al batle d'Andratx una disposició respecte a una qüestió de jurisdicció en referència als orxellers de la zona ("El comerç de l'orxella. Mallorca s. XV").

Aquesta espècie (*Rocella phycopsis*) és especialment apreciada, a part dels seus compostos utilitzats a la farmàcia, pel colorant porpra que se n'extreu i que servia per tenyir les túniques dels consellers i jurats de tot el regne. Aquest líquen presenta un tall fruticulós, ramificacions cilíndric-aplanades, d'amplada variable en la seva longitud, sinuoses, grisenques, alenades distalment, rugoses, poc ramificades.

La tècnica per obtenir el producte era poc agradable: era necessari deixar macerar el líquen dins orins fermentats. Així s'aconseguia un colorant molt permanent, que permetia donar un color púrpura a la roba de llana o de lli, que esdevenia així un producte de luxe. No en tenim testimonis, ni referències als documents medievals, però és ben probable que alguns d'aquests arriscats homes s'estimbassin per les penyes de l'illa i trobassin la mort en lloc de la fortuna.

Referències:

- *El comerç de l'orxella. Mallorca s. XV, Algunes notes (Rosselló Vaquer i Bover Pujol)*
- *Notes disperses sobre Gibraltar, Ceuta, Tànger, Arzilla, Salé, etc., en Documents Mallorquins. SS. XIV-XVI (Rosselló Vaquer i Bover Pujol)*
- *Tenyir en l'època romana (Museu de Badalona)*

LES BASSES TEMPORALS

CONEIX ELS HÀBITATS DEL PARC NATURAL DE MONDRAGÓ

Les basses temporals són ecosistemes d'aigua dolça, típicament mediterranis, que es formen en cavitats o depressions del terreny poc profundes i generalment de dimensions reduïdes, disposades sobre algun tipus de material impermeable i que s'omplen amb l'aigua de les pluges. No tenen cap aportació permanent d'aigua, per la qual cosa només conserven l'aigua de manera temporal. A Mallorca es localitzen sobretot a les marines del sud i l'est de l'illa, i es troben ben representades al Parc natural de Mondragó.

La temporalitat és una característica peculiar i clau de les basses, i les espècies animals i vegetals que hi viuen s'han adaptat a aquestes condicions. De fet, a les basses hi viuen moltes espècies de fauna i flora exclusives d'aquests ambients. Algunes de les de major interès florístic que creixen a les basses són *Damasonium alisma*, de fulles ovalades i amb un fruit característic amb forma d'estrella, o *Elatine macropoda*, de mida molt petita i que creix formant gespes. Ambdues són presents al Llibre Vermell de la flora asclular de les Illes Balears en la categoria de Vulnerable. Durant algunes setmanes les basses poden quedar recobertes amb les flors blanques del ranuncle *Ranunculus peltatus*.

Entre la fauna que hi viu hi predominen els invertebrats com els tríops (*Triops cancriformis*), un autèntic fòssil vivent de fa uns 200 milions d'anys, o el *Branchipus schaefferi*, de coloració vermellosa, a finals de temporada. D'entre els vertebrats hi destaca el calàpet (*Bufo balearicus*), un amfibi que fa servir les basses com a lloc de reproducció. A començaments de febrer les femelles hi fan les primeres postes que poden ser de milers d'ous i és on s'hi desenvoluparan els cabots fins a completar totalment la metamorfosi.

Les basses també tenen una funció molt important com abeurador per tot tipus de vertebrats silvestres que habiten la marina del Parc: conills, eriçons, tortugues, marts, mostels, genetes, ratapinyades, a més de moltes espècies d'aus. Pel seu elevat interès ecològic les basses temporals figuren en la llista d'hàbitats naturals prioritaris de la Unió Europea, determinada per la Directiva d'Hàbitats. Són ecosistemes fràgils i vulnerables que cal conservar.

A Mondragó aquest hàbitat és bastant desconegut, possiblement pel fet de localitzar-se en terrenys de titularitat privada. Per tal de donar a conèixer els valors de les basses i la necessitat de preservar-les, l'equip d'educació ambiental del Parc Natural de Mondragó, amb l'autorització prèvia de la propietat, hi duu a terme periòdicament activitats de divulgació i sensibilització, tant activitats d'agenda com voluntariats ambientals. Us convidam a assistir a la propera activitat i a descobrir les basses temporals i la seva fauna i flora.

L'ENTREVISTA

Una conversa amb Emili Cayuela

ES TRENC
SALOBRAR DE CAMPOS
XENIB

Ens trobam amb n'Emilio a l'oficina del Parc Natural, a Campos. Apareix amb una carpeta plena de records de la seva època com a Agent de Medi Ambient i una fotografia antiga (a sota) dels seus primers dies en el Cos (on ha treballat més de 40 anys), a la segona meitat dels anys setanta.

La conversa comença repassant la seva relació amb es Trenc, un lloc on va passar bona part de les seves jornades laborals i que com a campaner, ja coneixia des de ben jovenet. De petit recorda haver de deixar, algun dia, el futbol amb els amics per anar a ajudar al seu pare a recollir posidònia de la platja, amb el carro i el mul, per dur-la a les vaqueries de la zona.

De la seva etapa com a agent ens conta, també, que els inicis foren durs, ja que l'espai natural, com a molts d'altres a l'illa, no gaudia de cap figura de protecció i els mitjans tampoc eren el que hi ha ara. En aquell temps, el control que es podia fer era irregular i es dedicaven a vigilar i intentar mantenir l'entorn en el millor estat possible. Ens explica que era una època on es començava a extraure arena en grans quantitats com a material de construcció i també posidònia, fins que a poc a poc, diu, es va poder començar a regular. Això va ser, remarca, gràcies als esforços d'un grup de persones preocupades pel medi ambient que, sense tenir la certesa de si aquell entorn es mantindria tal com està ara, hi dedicaren el seu temps fins a aconseguir que la zona fos declarada Parc Natural.

Seguim amb l'entrevista i li demanam si recorda alguna anècdota curiosa o especial de la seva etapa al Parc. Ens conta que n'hi han passat de tot color. Algunes històries, segons ens diu, divertit, no es poden contar per aquí. Així i tot ens confessa que, una vegada, amb la intenció de retirar espècies invasores dels habitatges que hi ha dins es Trenc, es trobaren amb la negativa d'un propietari que no volia que ell i la brigada fessin la feina. D'aquesta manera, cada matí de prest hi anava i en retirava un poc, sense que el vessin, per així evitar que l'espècie s'estengués.

Per acabar, tot i que la conversa encara s'allargarà una estona, li demanam que ens conti quins són els canvis que ha observat al llarg dels anys al Parc. En aquest sentit, ens explica que tot i les dificultats, creu que la protecció del territori ha estat positiva, i que les noves eines i motivació de les noves generacions, ajuden a dur a terme encara una millor tasca de protecció i gestió del territori.

D'esquerra a dreta: Emili Cayuela, Miquel Àngel Pons, Toni Garcies, Jose Ariza

Foto del diari Balears de 30/11/1977 de la celebració a Lluç del centenari de la creació del Cos d'Agents Forestals. N'Emili Cayuela és el que surt a la dreta de la imatge, una mica separat de la resta de companys

N'Emili, fent una activitat d'educació ambiental el Dia Forestal al Parc natural de Es Trenc

Els valors etnològics dels nostres espais

LA VIDA A UNA POSSESSIÓ DE MUNTANYA (SEGONA PART)

Un temps, l'activitat a qualsevol possessió de Balears era constant, però era una vida de subsistència i sostenible. A l'hort es produïen hortalisses i verdura; als camps es conreaven cereals i llegums. Es criaven animals per menjar carn i l'aviram, a més, proporcionava ous. La cria de bestiar (muls, ases i someres) era per tenir animals de feina. Les guardes d'ovelles feien net el sementer i les cabres, menys nombroses, proporcionaven llet. Els porcs s'engreixaven per a les matances, d'on treien profit per a un parell de mesos.

Les feines del camp es repetien anualment i no es podien desatendre perquè la roda del temps no trobàs cap entrebanc. Cada temporada hi havia feines cícliques. Es llaurava per preparar la terra per sembrar, per fer net i per permetre que la terra s'abeuràs. Se sembrava per al consum propi i per a les bèsties. Per juny els jornalers segaven a mà, amb falçons, volants o dalles, el blat, l'ordi i la civada quan era ben secs, mentre que el favar el segaven les dones amb falçons quan encara era verd. Els missatges eren els encarregats de batre damunt l'era, amb ajuda de bèsties i carretons, per després ventar allò capolat llançant-lo ben amunt per tal que el vent s'endugués la palla i el gra caigués allà on eren.

A les possessions de muntanya la feina prioritària era la producció d'oli, el qual es comercialitzava, i en treien un bon rendiment. Les collidores d'olives s'organitzaven en talls, juntament amb un majoral i un traginer. El majoral els deia on havien d'anar. Les dones collien a mà l'oliva que queia a terra, omplint paners i sacs, fent passades per les oliveres fins que havien caigut totes les olives. En tenir el sac ple, el carregaven a l'esquena d'una somera i el traginer se l'enduia cap a la tafona. També es collien garroves per alimentar el bestiar de la possessió i, si en sobraven, les venien. Normalment eren talls de dos homes, que tomaven les garroves amb garrots, i un grup de dones que les collien d'en terra. Després es traginaven els sacs, amb una somera o un carro, a estibar a la garrovera.

Altres feines cícliques eren exsecallar (llevar branques seques o velles dels arbres, que servien de llenya per a les cases), formatjar, espolsar ametlles, entrecavar les soques de les oliveres, estanyadar (llevar les tanyades que sortien després d'exsecallar) i en arribar març o abril es feien empelts als garrovers i a les oliveres, per convertir arbres «bords» en arbres que donassin bons fruits i augmentar la producció.

Altres tasques es feien quan es podia: escampar fems, espedregar, eixermar (llevar albons, esbarzers, esparregueres... el que no es menjaven les ovelles). També n'hi havia de puntuals, com anar a nevatejar quan feia una bona nevada, i d'altres, en canvi, eren de llarga durada, com les del calciner, el carboner o el carritxer. Abans del «boom» turístic, els aliments i els recursos naturals (pedra, carbó, aigua, etc.) de les possessions s'aprofitaven per al proveïment de les persones que hi vivien o hi treballaven. Així quasi no es tirava res als fems i s'havien de comprar poques coses.

Informació extreta del projecte de fi de carrera: "Eines i Feines a una possessió de Valldemossa", Maria Antònia Mas Joya. Curs 2013-2014 UIB.

Collidores d'oliva (foto cedida per l'ajuntament de Banyalbufar)

Els valors etnològics dels nostres espais

L'EMPREMTA DE L'EXPLOTACIÓ FORESTAL A CABRERA

A l'arxipèlag, els camps de conreu sempre han ocupat una superfície reduïda, ja que els terrenys aptes són escassos i el cabal de les fonts és molt limitat. Tot i així, els seus recursos, ben administrats, han permès sobreviure a una petita població de pagesos, ramaders i pescadors, sempre que els conflictes bèl·lics o la pirateria no ho han impedit. En molts períodes de la història, Cabrera ha fet la impressió de tenir uns pocs pins aïllats, espargits pels turons. Aquest efecte del paisatge va ser degut a una explotació forestal continuada, més que a la impossibilitat del terreny per mantenir un pinar frondós.

Les activitats i els oficis destinats a arreplegar, elaborar i comercialitzar matèries combustibles eren molt variats. Estellar el cor o les soques dels pins i fer-ne petits manats o farcells per encendre foc, o fer atxes per il·luminar exteriors devia ser una activitat habitual. De l'ús reiterat de la paraula estella en resten, a Cabrera, els illots anomenats els Estells, enormes llenques de roca separades de l'illa major per mor de l'erosió. Els llenyaters eren les persones que tenien com a ofici fer llenya al bosc. A més del pi, a Cabrera hi ha dues espècies que proveïen fustes especials: el boix i la savina. De l'aprofitament de fusta de boix se'n fa ressò la glosa recollida per Cosme Aguiló:

*Senyor vicari, rebrà
una cuera de boix
coïda a Cap Ventós
veïnat de cala Emboixar*

Els resiners o peguers eren els llenyaters especialitzats a extreure resina, quitrà i pega dels pins. La resina era emprada per fer candeles i torxes, el quitrà i la pega s'utilitzaven per calafatar les barques, entre molts altres usos. És probable que algunes platges de Cabrera s'emprassin antigament per espalmar i calafatar embarcacions amb pega feta a l'illa. Avui encara perdura, dins el port, el topònim de s'Espalmador.

També tenim constància de l'activitat de carboners a l'illa, sobretot en la garriga. Per fer carbó s'empraven rabasses de mata, aladern i arbocera. Avui encara podem veure un grapat de sitges, barraques i també forns de calç a diferents llocs de l'illa gran. Alguns dels forns i sitges han estat restaurats perquè puguin servir de testimoni d'aquesta explotació forestal. Amb el temps i a causa de l'abandonament d'aquestes tasques, la garriga ha anat ocupant els terrenys romputs. A l'actualitat, el creixement de l'àrea ocupada pel pinar i el savinar continua de forma espectacular, fins arribar a les 600 hectàrees.

Foto: Arxiu Parc nacional maritimoterrestre de l'Arxipèlag de Cabrera

SES SALINES
D' EIVISSA I FORMENTERA
XENIB

NOTES CURTES DELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS

El cas de l'herba des Trucadors al Parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera

Achillea maritima és coneguda com l'herba des Trucadors, herba de bona o herba de renegat. És una mata de petites dimensions de tiges i fulles cobertes per una vellositat que li proporciona un color gairebé blanc, la qual floreix durant l'estiu amb flors groguenques.

El seu hàbitat són els ambients dunars del litoral. A l'illa d'Eivissa, encara que la seva presència ha estat citada des de fa anys, en els darrers trenta anys ha estat declarada com a desapareguda. En canvi, a Formentera existeixen petites poblacions als sistemes dunars.

Algunes d'aquestes plantes varen ser repoblades a les restauracions dels sistemes dunars de Formentera cap als anys 90. A l'illa de s'Espalmador queden un parell de plantes que molt probablement siguin de les poblacions originals de Formentera, i no de repoblacions posteriors.

Tots els individus que es coneixen d'aquesta planta es troben dins del Parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera i la seva situació a les Pitiüses és crítica.

Per incrementar les poblacions, l'any 2019, es van prendre diversos esqueixos de les dues plantes originals, en bona salut, trobades a s'Espalmador. El Centre Forestal de les Illes Balears (CEFOR), és l'encarregat de produir i cultivar ex-situ les plantes d'*Achillea maritima*. El març de 2023 operaris de la brigada del Parc d'IBANAT juntament amb l'equip tècnic del Parc van plantar 22 exemplars procedents dels esqueixos recollits en el 2019, a les dunes de la platja de s'Alga i de Llevant, de l'illa de s'Espalmador. Per anticipar-se als danys que ocasionen els conills que habiten a l'illa, tots els exemplars plantats d'*Achillea maritima* es van protegir amb una xarxa metàl·lica.

L'Òrgan gestor del Parc i el Servei de Protecció d'Espècies se n'ocupen del seguiment continuat dels exemplars d'aquesta població que ajuda a detectar possibles canvis involutius i poder actuar d'immediat contra un possible deteriorament de tot l'ecosistema dunar. L'octubre de 2023 es va realitzar la primera revisió en la qual es va constatar que la majoria dels exemplars havien arrelat i alguns d'ells fins i tot estaven en floració.

Alliberament de tortugues marines

La tortuga marina *Caretta caretta* és una espècie catalogada com a Vulnerable al Catàleg Espanyol d'Espècies Amenaçades que se sol reproduir al mediterrani oriental i que no ha estat fins a principis del segle XXI quan ha començat a niar al Mediterrani occidental, molt probablement a causa de l'increment de la temperatura de la mar. Al litoral espanyol, tradicionalment, l'espècie està classificada com a "no nidificant o ocasional".

El primer niu de Balears es va registrar el 2019 a la platja d'en Bossa, a l'illa d'Eivissa. Des del 2019, totes les postes realitzades a Eivissa s'han traslladat a la platja des Cavallet, dins el parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera, ja que aquesta és una de les platges amb les millors condicions pel desenvolupament de les tortugues. Habitualment, les tortugues nascudes a les Illes Balears formen part del programa Head Starting, d'acord amb l'estratègia nacional de l'espècie i en col·laboració amb altres comunitats autònomes. L'esmentada estratègia consisteix en un programa de cria en un medi artificial controlat durant entre 10 i 12 mesos.

Gràcies a aquest programa augmenten exponencialment les possibilitats de supervivència d'aquests animals una vegada retornats a la mar.

Enguany a tot el litoral espanyol hi hagut un rècord de postes de tortugues i no totes han pogut entrar al programa Head Starting. És per això que al Parc natural ha tengut lloc l'alliberament de 28 exemplars de tortuga marina comú (*Caretta caretta*) a la platja des Cavallet, procedents dels nius d'aquest mateix any de la platja de Santa Eulàlia des Riu i de la platja de ses Salines.

Aquests individus tenien un pes d'uns 70 grams, el que suposa cinc vegades més del que tenien en néixer (12-15 grams), el que augmenta exponencialment les possibilitats de supervivència d'aquests animals una vegada retornats a la mar.

Foto: Arxiu del Parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera

Foto: Arxiu del Parc natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera

XENIB

XARXA ESPAIS NATURALS
ILLES BALEARS

